

Een grote en gedreven denker. Een radicale Joodse leraar. Een atypische volgeling van Jezus van Nazaret. Door de eeuwen heen misverstaan en verguisd. Maar ook altijd weer herontdekt. Een kosmopoliet. Over grenzen en scheidsmuren heen probeerde hij tegenstellingen tussen mensen te overbruggen. Niet 'wij' tegenover 'zij', maar 'wij mensen samen'. Mensen gelijk en gelijkwaardig, als beginsel opgeslagen, zwart op wit, in wetten verankerd. Een revolutie met nog altijd utopische trekken, ook in onze dagen. Er is nog heel veel werk aan de winkel.

Sjaoel heette hij. Saul. Zoals de legendarische en diep tragische eerste koning van Israël. 'Gewenste' betekent die naam. Zijn Romeinse naam was Paulus. Dat betekent 'Kleintje'. Zou dat iets zeggen over zijn lengte?

Hij zou geboren zijn in Tarsos, een Grieks-Romeinse stad in Klein-Azië, het huidige Turkije. Daar leefde een aanzienlijke Joodse gemeenschap onder de paraplu van Romeins bestuur en Griekse manieren van doen: filosofie bedrijven, offers brengen in tempels, tafelgesprekken op niveau, je aansluiten bij dan weer het ene en dan weer het andere cultische genootschap onder protectie van een uitheemse god of godin. Nu eens Isis uit Egypte, dan weer Artemis uit Efese of Mithras de stierendoder. Hoe noemen we dit? *Relishoppen*. Maar wilde je aan zo'n mysteriecultus deelnemen, dan moest je flink in de buidel tasten. Enkel voor welgestelde mensen was dit religieuze vertier weggelegd.

Ook sommige Joden deden daaraan mee - Griek met de Grieken worden, 'helleniseren', assimilatie, een goede gelegenheid om relaties aan te knopen, ook op zakelijk terrein. Andere Joden moesten daar niets van hebben - verraad aan de God van Israël en aan de vaderlijke overleveringen, de Joodse manier van leven, geënt op de Tora als richtsnoer.

In zijn jonge jaren was Sjaoel een overtuigde tegenstander van elke vorm van assimilatie. Daarom sloot hij zich aan bij de *peroesjiem*, de partij der 'afgezonderden' - we kennen ze onder de naam 'Farizeeën'. Volgens de *peroesjiem* moeten Joden zich onderscheiden van de niet-Joden in hun omgeving door te leven volgens de Farizeese manier van leven die teruggaat op de Tora. Met dit doel voor ogen stuurden de Farizeeën in Jeruzalem 'gezondenen' (*sjelichiem*) naar de steden in het Romeins Imperium. Ook Sjaoel werd met een dergelijke taak belast, en wel richting de volgelingen van Jezus. Daarover schrijft hij in een van zijn brieven, die aan de Galaten: 'Fanatiek heb ik de ekklesia van God vervolgd en haar vernietigd' (Galaten 1:13). En dan lezen we: 'In de Joodse manier van leven heb ik het verder gebracht dan veel leeftijdgenoten in mijn generatie, een ijveraar zonder weerga voor mijn vaderlijke overleveringen' (Galaten 1:14). Zelfbewustzijn kun je hem niet ontzeggen. Maar vervolgens, de grote wending, een openbaring - zo noemt hij wat hem overkwam. De God die 'aanleiding zag zijn zoon in mij te openbaren, opdat ik hem als goed nieuws zou brengen onder de volkeren' (Galaten 1:15) - de niet-Joden dus, de *gojiem*, mensen zoals wij.

Deze korte 'biografische' notitie is in het boek Handelingen der Apostelen uitvergroot tot een verhaal. Let wel: een verhaal, dus geen historische reportage. Een verhaal dat is opgetekend zo'n dertig jaar na de brief aan de Galaten, met die 'biografische' notitie. Volgens dat verhaal in Handelingen toog Sjaoel, al briesend en blazend van onblusbare woede en ijver, naar Damascus om de volgelingen van Jezus Messias, de mannen en vrouwen van 'de weg', zoals ze werden genoemd, met harde hand op het spoor van de Farizeese afzondering te brengen

(Handelingen 9:3-9). Vorige zondag werd dit verhaal hier voorgelezen en uitgelegd door Mirjam Elbers. Ze zei toen:

Saul wil niet weten van kwetsbaarheid, van vragen, van onzekerheden. (...) Onderweg, op weg naar Damascus om die lastige vragenstellers te vervolgen, gebeurt het omgekeerde van wat hij voor ogen had: hij valt zelf met zijn gezicht ter aarde. De gewapende macht, de nationale garde, ligt zelf languit in het stof. Een licht komt uit de hemel en omstraalt hem. Alsof dat licht hem zeggen wil: begin nog eens van voren af aan, bij dat licht uit den beginne, van Genesis 1. Dat licht op de eerste dag is bedoeld om in de duisternis te schijnen, om ontmoeting mogelijk te maken.

Een verhaal dus. Een zogeheten 'roepingsverhaal'. Zo hoorde je in de toenmalige wereld zo'n verhaal te vertellen. Groot, verblindend licht. Een stem die iemand roept bij name, tot twee keer toe: 'Mozes, Mozes'. En hier: 'Sjael, Sjael'. Hij wordt geroepen bij zijn Hebreeuwse naam - de naam die hij ontving bij zijn geboorte. Hij krijgt een opdracht mee: de stad in te gaan, daar zal hem worden gezegd wat hij doen moet. Na drie dagen in het graf, in diepe duisternis, zonder eten en drinken. Waar een mens doorheen moet die plotseling of gaandeweg tot het inzicht komt dat alles radicaal anders moet. Een nieuwe geboorte.

Ongetwijfeld was Sjael op de hoogte van de toenemende spanningen in de jaren dertig van de eerste eeuw tussen Joden en Grieken, dat wil zeggen: allen die geen Joden zijn. En hij kwam tot de bevinding dat niet enkel de culturele assimilatie, maar ook de Farizeese strategie van afzondering tot niets zou leiden. Sjael begon te vrezen voor de toekomst van het Joodse volk en daarom koos hij voor een andere strategie: die van het streven naar nieuwe vreedzame betrekkingen tussen Joden en Grieken.

Naast de Farizeeën waren de Joodse aanhangers van Jezus Messias actief in de diaspora. Ook zij stuurden 'gezondenen' (Grieks: *apostoloi*) naar de steden in het imperium. Sjael sloot zich aan bij de messiaanse beweging in naam van Jezus, voor hem de enige mogelijkheid om zijn nieuwe doelen te realiseren. Want daar, in die Jezus-groepen, probeerden Joden en Grieken gezamenlijk op te trekken en uitsluiting over en weer tegen te gaan.

Voor Paulus was de messiaanse ekklesia een gemeenschap van Joden en Grieken samen, als experiment van vreedzaam samenleven in de toenmalige Romeinse wereldorde. Die moet anders. Deze wereld moet anders. Het visioen van deze wereld anders behelst dus niet de voortzetting van het Romeins Imperium, maar iets van een heel andere orde, door Paulus 'nieuwe schepping' genoemd (2 Korintiërs 5:17) - deze schepping, deze oude wereld omgevormd in nieuwe schepping, ook genaamd 'nieuwe mensheid', 'laatste mens' (1 Korintiërs 15:45). Schepping is het tegendeel van chaos. De wereld van toen was chaos evenals de wereld van nu waarin wij leven. Een almaar groter wordende chaos.

Nieuwe schepping, nieuwe mensheid - dat zijn de sleutelwoorden van de wereldrevolutie die Paulus voor ogen staat - een revolutie van onderen, van de basis. Het grote imperium laat het zonder gewetenswroeging gebeuren: dat mensen hongerlijden en sterven van dorst. Het imperium kent geen mededogen. Het imperium calculeert. *Cui bono*. Wie komt het ten goede? Wat het imperium ten goede komt, is goed, redelijk en waar.

In de messiaanse ekklesia van Joden en mensen uit andere volkeren moet het zo niet toegaan, leert Paulus. Eerbiedig elkaar, wees voorkomend in de omgang met elkander. Als je vijand

honger heeft, geef hem te eten. Vertrouw je hieraan toe, met je hart en je verstand: de nacht van het grote imperium loopt ten einde, de dag van bevrijding komt naderbij - nieuwe mensheid, nieuwe schepping. Onderlinge solidariteit die geneest en alles overwint. Zoals het fraai beschreven staat in de brief aan de Romeinen (13:8) - we hebben het horen voorlezen:

Weest elkaar niets schuldig dan onderlinge solidariteit  
want wie de ander liefheeft  
heeft Tora vervuld.

Welke Tora? Niet die volgens de interpretatie van de Farizeeën met het accent op afzondering. Ook niet die volgens de interpretatie van Joodse volgelingen van Jezus die meenden dat een niet-Jood eerst Jood moest worden, met besnijdenis en al, om deelgenoot te worden van de messiaanse ekklesia.

Welke Tora? Die Tora die, aldus Paulus, alle opdrachten samenvat in dit woord, ontleend aan de Tora, het boek Leviticus: 'Jij zult liefhebben je naaste die is zoals jij, je gelijke.' Hier kruipt Paulus toch weer dicht tegen de Farizeeën aan, want zij koesterden dit voorschrift als *kelal gadol*, de 'grote opdracht', die ook bekend staat als de 'gouden regel'. De Tora volgemaakt. Op de spits gedreven.

En zo lezen we ook in de brief aan de Romeinen (8:19-21):

Heel deze oude schepping  
nu nog in leegte gevangen  
niet uit vrije wil  
maar aan machten onderworpen -  
zal worden bevrijd  
uit het slavenhuis der vergankelijkheid.

En zoals 'heel deze schepping zucht en lijdt als een vrouw in barensweeën', zo ook wij - 'wij zuchten diep in onze ziel tot wij, onze lichamen, zullen zijn bevrijd' (Romeinen 8:23). Een wereld van vrije mensen, bevrijd tot in hun lichaam - hun spiermassa, huid, bloedsomloop, beweging, ademhaling, eten en drinken, liefhebben en aanraken.

Als wij ekklesia willen zijn, in de geest van Paulus, 'lichaam van de Messias' in deze wereld, moeten wij ons oefenen, met geduld en volharding, in het betrachten van solidariteit met allen die worden gestigmatiseerd en buitengesloten. Dat is bij uitstek messiaans. Dan heb je je, zoals Paulus zegt, 'met Messias bekleed'. Daarin is geen Jood en geen Griek, geen slaaf en geen vrije, geen mannelijk en geen vrouwelijk (Galaten 3:27-28). Die revolutie van anderen moet nog altijd plaatsvinden en telkens weer, ook in onze samenleving.

We zijn onder een wet gesteld. Onder een grondwet die opent met het gelijkheidsbeginsel, artikel 1. Het staat er zwart op wit. Daar valt toch niet aan te tornen? Maar sommige politici van extreemrechts pleiten voor afschaffing van dat beginsel - want er komen mensen van buiten en die willen we niet; en ze zijn ook nog moslims voor het overgrote deel, en die willen we nog minder.

Maar ook nu het er nog is, zwart op wit, wordt het gelijkheidsbeginsel in de samenleving op heel veel manieren met voeten getreden. Niet enkel in hoe mensen zich gedragen, maar ook als resultaat van politieke beslissingen.

En wat misschien nog dieper gaat, is de 'uitzonderingstoestand' die kleeft aan wetgeving. De 'uitzonderingstoestand', als bewuste politiek, wil zeggen: mensen worden uitgesloten, ze mogen er niet bij horen, zijn buiten de wet geplaatst, genieten geen enkele wettelijke bescherming en kunnen zich tot geen rechtsinstantie wenden; de massa's der illegalen, zonder verblijfspapieren, zonder rechten - we mogen ze nog net een kom soep aanreiken.

Het is een van de grote impasses van onze samenleving en cultuur. Wie komt hiertegen in verzet? Wat is daarvoor nodig? Hoe solidariteit organiseren? Wie zijn wij nog als we dat niet kunnen? Wij mensen.